

PIA MÄKELÄ

tutkimusprofessori
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos,
Päihitteet ja riippuvuudet -yksikkö

Mitä alkoholilain vaikutuksista pitäisi päätellä?

Uuden alkoholilain vaikutukset näyttävät lyhyellä aikavälillä jääneen ennakoitua pienemmiksi. Tästä huolimatta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen esittämää arviota 150 lisäkuolemasta on vaikeaa pitää pelotteluna.

Merkittävimmät muutokset vuoden 2018 alussa voimaan tullessa alkoholilaisissa (1) olivat ruokakaupoissa myytävien juomien maksimi-alkoholipitoisuuden nosto 5,5 prosenttiin ja valmistustaparajoituksen poisto, minkä takia kauppoihin tulivat ns. nelosolut ja väkevästä tehdyt juomasekoitukset. Muutosten ennakoitiin lisäävän alkoholin kulutusta ja haittoja.

Tilastojen mukaan kokonaiskulutus (tilastoitu + arvioitu tilastoimaton kulutus) kasvoi 0,4 % vuodesta 2017 vuoteen 2018 ja tilastoitu kulutus väheni 0,1 %. Kokonaiskulutus on vähentynyt merkittävästi ja lähes jatkuvasti vuosien 2007 ja 2017 välillä. Nyt lasku kuitenkin pysähtyi huolimatta samanaikaisesta alkoholiveron korotuksesta.

Merkittävin syy ennakoarvioiden pettämiseen löytyy hinnoittelusta. Päivittäistavarakaup-

tukseen, ja niiden vaikutusta voi arvioida aika-sarjoja mallittamalla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella tehdyn mallituksen (2) mukaan muutos ei ollut tilastollisesti merkitsevä eli se ei erotu satunnaisvaihtelusta.

Lakiesityksessä suunniteltiin lain vaikutusten arvioimista kolmen vuoden päästä sen voimaantulosta. Tämä aika on tarpeen ennen lopullisia päätelmiä.

Tilanne voi muuttua, jos esimerkiksi hintakilpailu kovenee vaikkapa Viron suunnitelmien alkoholiveron alennusten vuoksi. On myös tarpeen seurata, jatkuuko mietojen alkoholijuomien vahventamiskehitys ja jääkö haittojen muutos kokonaiskulutusta vastaavaksi.

THL ennakoii lakimuutoksen aiheuttavan 150 lisäkuolemaa vuodessa, ja kun näin ei näytä käyvän, laitosta syytettiin tahallisesta pelottelusta. 2000-luvulla vähintään vastaavansuuruisia alkoholiin liittyvien kuolemien lisäyksiä tai vähennyksiä on nähty seitsemänä vuonna. Jos alkoholiin liittyvä kuolleisuus olisi pysynyt vuoden 2007 ennätystasolla, vuosien 2008–2017 aikana olisi nähty 5 900 alkoholiin liittyvää kuolemaa enemmän kuin nyt on nähty. Alkoholiveron korotukset selittävät tästä vähenemisestä yli puolet (2).

Kun mittakaava on tämä, 150:tä lisäkuolemaa on vaikeaa pitää pelotteluna tilanteessa, jossa uskottiin vahvan oluen ja long drink -juomien saatavuuden lisäksi myös hinnoittelun muuttuvan radikaalisti.

MISSÄ VÄKEVÄT JUOMAT HALUTAAN MYYDÄ?

Mitä näiden tulosten perusteella voidaan päätellä jatkosta?

Koska tästä lakimuutoksesta selvittiin ilman merkittävää haittojen lisäystä, vaalikauden vaih-

KIRJALLISUUTTA

- 1 Alkoholilaki 28.12.2017/1102. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20171102>
- 2 Mäkelä P, Norström T. Miten alkoholin tilastoitu kulutus muuttui vuonna 2018? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti 2019.
- 3 Mäkelä P, Karlsson T. Miten alkoholimonopolit vaikuttavat väestön alkoholinkulutukseen? Katsaus tutkimuskirjallisuuteen. Yhteiskuntapolitiikka, verkossa ensin 17.5.2019. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019051615817>

Alkoholimonopoleilla on tyypillisesti ollut kulutusta vähentävä vaikutus.

pa ja sen puolesta selvityksen tehnyt Taloustutkimus ennakoivat IV-oluiden, siidereiden ja lonkeroiden hintojen laskevan noin 40 %. Myös THL arvioi, että näiden juomien tarjoushinnoittelu tekisi niistä hinnaltaan kilpailukykyisiä halvan keskiohuen kanssa. Ainakin toistaiseksi ollaan oltu kaukana tästä, mikä on ollut kansanterveyden kannalta hyvä.

OLIKO 150 LISÄKUOLEMAA PELOTTELUA?

Tilastojen ennen–jälkeen-vertailu ei välttämättä kerro koko kuvaa lain vaikutuksesta.

Myös muut tekijät vaikuttavat alkoholinkulu-

KORJATTU 4.6.2019

www.laakarilehti.fi
> Sisällysluettelot

SIDONNAISUUDET

Pia Mäkelä: Ei sidonnaisuuksia.

tuessa viritettiin keskustelua mahdollisista seuraavista askelista, kuten viinien myynnin sallimisesta päivittäistavara-kaupoissa. Päätelyn haasteita voisi avata vertauksella: jos heikot jäät eivät petä 5 metrin etäisyydellä rannasta, voidaanko siitä päätellä, että on turvallista edetä 50 metriä rannasta?

Alkoholimonopolia tuskin voisi säilyttää vain väkeville juomille. Viinit muodostavat noin puolet Alkojen myynnistä, ja niiden mukana ruokakauppoihin siirtyisi esimerkiksi alle 15-prosenttiseksi laimennettujen väkevien juomien myynti. Erikoiskauppatut pärjäävät markettien kanssa kilpailemassaan vain isoissa kaupungeissa, ja monopolikaupan myynnin romahtamisen myötä romahtaisi paitsi myymälöiden lukumäärä myös monopolin legitimitetti. Juridiikkakin tulisi todennäköisesti eteen: kulutushyödykkeiden myynnin rajoitusten tulee olla perusteltuja, ja pelkkiä väkeviä koskeva monopoli voisi hyvinkin kaatua EU-oikeudessa. Jos seuraavista askelista keskustellaan, pitäisi aivan ensimmäiseksi siis päättää, missä väkeviä halutaan jatkossa kaupattavan.

Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä juuri julkaistun katsauksen mukaan alkoholimonopoleista luopumisen vaikutukset ovat vaihdelleet, sillä monopolit ja niiden vaihtoehdot ovat olleet erilaisia.

Kokonaiskuva on kuitenkin selkeä: alkoholimonopoleilla on tyypillisesti ollut kulutusta vähentävä vaikutus. Syitä on monia. Valtiollinen monopoli ei esimerkiksi maksimoi myyntiä hinnoittelulla eikä muutoin, myyntipisteitä on huomattavasti vähemmän ja myyntiajat lyhyemmät, erillinen asiointi vähentää heräteostoksia, ja lain vaatimuksia noudatetaan paremmin (alaikäisille ja päihtyneille myynnin kieltö). Ruokaostosten yhteyteen ei ole hyvä tulla tarjolle enää yhtään suurempaa alkoholijuomien valikoimaa.

Alkon monopolilla ei ole itseisarvoa, mutta sillä on välinearvo. Sen puolustajat eivät puolusta kyseistä yhtiötä, vaan sellaista myyntijärjestelmää, joka vähentää kulutusta ja haittoja. ●

Näkökulma-palstalla julkaistavien kirjoitusten enimmäispituus on 5 000 merkkiä. Toimitus lyhentää kirjoituksia tarvittaessa. Palstalle tarkoitetut kirjoitukset lähetetään osoitteeseen laakarilehti@laakarilehti.fi